

ПАМ'ЯТІ КРАЄЗНАВЦЯ ТА ІСТОРИКА ОЛЕКСАНДРА ЛЬВОВИЧА ІЛЬІНА

Творчий шлях історика та краєзнавця Олександра Львовича Ільїна (народився 26 квітня 1956 р. у Верхньодніпровську на Дніпропетровщині – помер від коронавірусного ускладнення 9 листопада 2020 р. у Пінську) тісно пов'язаний з науковим журналом «Сіверянський літопис», який почав виходити у Чернігові у 1995 році. Часопис з другого півріччя того ж року став поширюватися за поштовою передплатою по всій Україні, а тому його можна було почитати в Глухові в бібліотеках. Саме це дало можливість тодішньому викладачеві Глухівського педагогічного інституту ознайомитися з виданням, тематика якого охоплювала великий регіон Сіверщини.

Уже в № 1 1996 р. «Сіверянський літопис» дав першу розвідку кандидата фізико-математичних наук О. Ільїна «Олександр Маркович – автор “Історії русів”?»» (С. 75–79). Тоді дослідник висловив низку слушних зауваг щодо авторства відомого анонімного історико-політичного трактату (кінець XVIII-го – початок XIX-го сторіччя). Приємно, що ця його перша праця не загубилася, а постійно фігурує у напрацюваннях як важлива сходи́нка у дослідженнях цієї літературно-історичної пам'ятки.

У № 4 того ж року «Сіверянський літопис» насмілився опублікувати статтю дослідника «Пакт “Катерина II – Йосип II” та “Слово о полку Ігоревім”» (С. 55–58). Незважаючи на невелику кількість посилань, редколегія наважилася дати тоді автора-початківця з його претензійними тезами: мовляв, відома пам'ятка літератури створена у XVIII столітті. Зрозуміло, що О. Ільїн, так би мовити, вийшов на бій з великим колом титулованих дослідників «Слова», виклавши свої аргументи. Редакція, публікуючи його матеріал, все ж мала певний розрахунок: ми сподівалися на дискусію словознавців. І вона відбулася. В обговоренні міркувань О. Ільїна взяли участь Святослав Воїнов, Віктор Терлецький та інші вчені. Навіть через 17 років після виходу статті її тези обговорюються у науковій спільноті. Так, зокрема, співробітник Інституту української археографії та джерелознавства імені Михайла Грушевського НАН України, кандидат історичних наук Дмитро Гордієнко, пишучи про «Слово о полку Ігоревім»¹, досить багато уваги присвятив дискусії з нашим глухівським автором.

¹ Гордієнко Д. «Слово о полку Ігоревім» на сторінках часопису «Сіверянський літопис» (1995–2012). *Княжа доба: історія і культура*. 2013. Вип. 7. С. 272–294.

«О. Ільїн зробив висновок, – зазначив історик, – що автором прозового “Слова” була сама Катерина II, а поетичною мовою його, ймовірно, переклав Іполит Богданович, якого сучасники вважали генієм. У цьому аспекті Катерина II здійснила романтичну подорож по місцях “Слова”, а щоб підняти статус “свого твору”, з містечка Новгород-Сіверського зробила центр відповідного намісництва. Для імператриці це було навіть і символом єдності Росії, України та Білорусі. Однак імперська ідеологія “єдиної давньоруської народності”, всупереч наведеній думці, творилася, як відомо, не наприкінці XVIII ст., а лише від другої половини XIX ст. Спростовуючи авторство Катерини II, С. Воїнов резонно зауважив: “Чи мала достатньо таланту та знань з російської мови німкеня Софія-Августа-Фридеріка Ангальд-Цербська?.. А чи могла бути атеїсткою володарка величезної держави, яка щоденно використовувала церкву заради укріплення своєї монархічної влади?”² Важко сказати, чи О. Ільїн продовжив шукати докази, аби заперечити своїм опонентам. Головне для нас у цій ранній публікації дослідника дуже важлива його позитивна риса – логічний аналіз зібраного матеріалу, нестандартне мислення, скептична оцінка попередніх напрацювань, піддавання сумніву загальновідомих істин. Його фахова математична освіта у цьому плані зіграла позитивну роль в історичному пошуку. А вже О. Ільїн як красна-вонець-початківець вибудовував свої перші дослідницькі праці на основі аналізу максимуму роздобутих доказів, несподіваною інтерпретацією їх в історичному контексті. А це дуже важлива складова у пошуку істини.

Перші публікації у «Сіверянському літописі» надихнули дослідника на нові розслідування, пошуки. Загалом за своє життя О. Ільїн опублікував у чернігівському часопису 14 своїх праць. Кожна з них несе свій інформаційний потенціал, актуальний і до сьогодні:

- Де ж народився Максим Березовський? *Сіверянський літопис* (далі – *СЛ*). 1996. № 6. С. 104–105.
- Деякі штрихи до портретів Павла Полуботка та Михайла Миклашевського. *СЛ*. 1997. № 3. С. 95–98.
- Віденський конгрес та «Слово о полку Ігоревім»: (відповідь Святославу Воїнову). *СЛ*. 1997. № 4. С. 29–33.
- Чи існував новгород-сіверський патріотичний гурток? *СЛ*. 1997. № 6. С. 125–130.
- Люди старої Сіверщини. *СЛ*. 1998. № 2. С. 82–92 (Родини Борзаківських, Коробок, Холодовичів, Шрамченків, Павло Ладинський).
- Брестські витоки «Разговора Великороссии с Малороссиею». *СЛ*. 1998. № 6. С. 159–163.
- Андрій Боболя і «Тарас Бульба». *СЛ*. 1999. № 1. С. 176–179 (Можливий прототип Андрія Бульби з повісті «Тарас Бульба»).
- Де шукати витоки білоруської національної ідеї, або хто написав поеми «Енеїда навиворіт» і «Тарас на Парнасі»? *СЛ*. 1999. № 3. С. 140–145.
- Іван Туманський і Олександр Радищев. *СЛ*. 1999. № 5. С. 161–163.
- Чому не з’явився білоруський «Кобзар» у середині XIX століття? *СЛ*. 2000. № 2. С. 161–162.
- Загадка Миколи Гоголя. *СЛ*. 2002. № 2. С. 131–132.
- Білоруська соціал-демократична громада Чернігівщини. *СЛ*. 2012. № 1–2. С. 61–63.
- Єпископ Анатолій (Станкевич) та виникнення білоруської національної ідеї. *СЛ*. 2013. № 1. С. 32–41.

Через родинні обставини О. Ільїн переїхав у 1997 році на постійне проживання у Республіку Білорусь. Працюючи у різних вузах у Бресті, Гомелі, Пінську, він не полишив красназнавчі, історичні пошуки. Зміна місця проживання, наукового середовища вплинула на його орієнтири у пошукових студіях. Перед-

² Там само. С. 278–279.

усім дослідник шукав зв'язків нової для нього території із Україною, взаємодію українських та білоруських діячів. Творчий доробок загалом вийшов досить пристойний. Важлива у цьому плані укладена ним з односторонніми антологія української літератури Берестейщини «До тебе, світе...» (Київ, 2003), монографія «За тебе, Україно... : з архіву в'язнів концтабору Береза-Каргузька (1934–1935) часів II Річі Посполитої Польської» (Тернопіль, 2014). О. Ільїн до першої книги, зокрема, також написав передмову. Кілька публікацій історика на білорусько-українську тематику дав і «Сіверянський літопис», зокрема про єпископа Анатолія (Станкевича), білоруську соціал-демократичну громаду Чернігівщини тощо. Крім чернігівського часопису, в Україні праці О. Ільїна опублікували журнал «Пам'ять століть» (1998, № 5), «Сучасність» (1999, № 5), багато наукових збірників, «Енциклопедія сучасної України». Загалом в Республіці Білорусь дослідник написав близько 50 студій, тематично тісно пов'язаних з Україною.

До Чернігова О. Ільїн надсилав окремі номери журналу «Гістарычная Брама: гісторыя і культура Палесея», який він редагував з 2007 р., а також ксерокопії видань про мікротопоніми Білорусі, студії про татар Великого князівства Литовського. У свою чергу він отримував від «Сіверянського літопису» електронні видання та копії праць, які його цікавили. Така співпраця тривала до 2020 р.

Загалом творчий доробок Олександра Львовича становить більше 250 позицій, з них кілька навчальних посібників, монографій. Останні 15 років дослідник плідно трудився у Поліському державному університеті доцентом кафедри вищої математики та інформаційних технологій. Підсумком його фахових студій стала монографія «Математика: електронний навчально-методичний комплекс...» (Пінськ, 2015 р., 546 с.).

Світла пам'ять про редактора, історика, краєзнавця Олександра Ільїна на завжди залишиться у наших серцях.

Сергій Павленко

